



**RECENZJE   REVIEWS**



10.24425/rhpp.2025.157159

Ewa DANOWSKA

Jolanta Chwastyk-Kowalczyk,  
*Fenomen społeczno-medialny — „Ściernisko” 1990–1996. Miesięcznik społeczności gminy Dygowo*,  
Wydawnictwo Uniwersytetu Jana  
Kochanowskiego, Kielce 2025,  
ISBN 978-83-8377-041-3; e-ISBN  
978-83-8377-042-0, ss. 240 + nlb.

*A Review of Jolanta Chwastyk-Kowalczyk, Fenomen społeczno-medialny — „Ściernisko” 1990–1996. Miesięcznik społeczności gminy Dygowo [Local civic news project — Ściernisko (1990–1996): A monthly magazine of the Dygowo community], Kielce 2025, ISBN 978-83-8377-041-3; e-ISBN 978-83-8377-042-0, 240 pp.*

W publikacji Autorka zanalizowała pismo samorządowe „Ściernisko. Miesięcznik społeczności gminy Dygowo” (w dawnym województwie kieleckim), którego ukazały się 64 numery, w okresie 1990–1996. Pismo stanowiło oddolną inicjatywę społeczną, będąc ważnym elementem kształtującego się społeczeństwa obywatelskiego na bazie możliwości po zmianach 1989 r. Jolanta Chwastyk-Kowalczyk podkreśliła, że media lokalne to ciekawe zjawisko, „trybuna publicznej wypowiedzi obywateli lub ugrupowań reprezentujących różne poglądy”. Ukazała również dynamikę zmian mediów w warunkach wolnego rynku i pluralizmu światopoglądowego (s. 10).

Tytuł w pełni określa tematykę podjętą w opracowaniu, a tytuły i podtytuły poszczególnych części są trafnie sformułowane, przez co struktura całości pozostaje spójna i logiczna. Omówiony został także dotychczasowy stan badań na polską prasę lokalną. Jak wynika z lektury publikacji, Autorka w pełni wywiązała się z założonych celów i podjętych problemów badawczych.

We *Wstępie* przedstawiła cel badań i znaczenie wszelkich badań w zakresie prasy regionalnej, definicję „prasy regionalnej”, a także zarys swojego opracowania, przedstawiając najważniejsze podjęte zagadnienia i fakty. Umieściowała „Ściernisko” w kontekście przemian w Polsce po 1989 roku, wzorując się na dokonanej przez Ryszarda Filasa periodyzacji zawartej w zbiorowym opracowaniu *Leksykon terminów medialnych*. Czasopismo „Ściernisko” zgodnie z jego klasyfikacją funkcjonowało w pierwszej fazie przemian mediów w wolnej Polsce, cechując się entuzjazmem jego redaktorów i pełną możliwością wykorzystania prawa do swobodnej wypowiedzi.

Dokonana analiza jakościowa periodyku pokazuje „Ściernisko” jako rzadki przykład funkcjonowania w obiegu społecznym w kształtującej się demokracji w Polsce po 1989 r. pisma samorządowego niebędącego tubą organu, który je wydawał, często wyrażając o nim krytyczne opinie. Redaktorzy w pełni korzystali z wolności słowa, będąc wyrazicielem opinii społeczności i nie ulegając odgórnym wpływom czy naciskom. Nie mając wówczas wzorców analogicznych lokalnych periodyków, samodzielnie, w oparciu o prace teoretyków medioznawstwa i prasoznawstwa oraz efektywne udziały w szkoleniach prowadzonych przez Włodzimierza Chorążkiego potrafili stworzyć ciekawe i wartościowe pismo.

Wszelkie przywoływane w publikacji artykuły są doskonale udokumentowane, co świadczy o rzetelnym zapoznaniu się Jolanty Chwastyk-Kowalczyk z tematyką czasopisma w ciągu siedmiu lat jego istnienia. Została przedstawiona geneza pisma „Ściernisko” i jego cechy formalnowydawnicze. Obszerną część publikacji zajmuje jakościowa analiza zawartości z podziałem na poruszane na łamach kwestie społeczno-polityczne i inne. W publikacji znajdujemy obraz poruszanych na łamach pisma spraw problematyki zdrowotnej, historii, kultury, życia literackiego, oświaty i edukacji oraz sportu i rekreacji. Autorka przedstawiła również strukturę samorządową gminy Dygowo, gminne spółki, ośrodki i stowarzyszenia, których działalność przedstawiano w tym miesięczniku.

Istotną część opracowania stanowi prezentacja sylwetek osób goszczących na łamach np. w formie przeprowadzonych z nimi wywiadów, ich wypowiedzi, informacji o osiągnięciach czy istotnych poczynaniach. Autorka podkreśliła, że właśnie do okolicznych mieszkańców, lokalnego środowiska należało kreowanie rzeczywistości na bazie odzyskanej niezależności państwa i lokalnej samorządności. Badaczka wykazała, że redakcja nie stroniła od krytyki władz samorządowych swojej gminy, zamieszczania kontrowersyjnych treści, ale ważnych z punktu widzenia lokalnej społeczności. A trzeba pamiętać o tym, że pomysłodawcą wydawania „Ścierniska” był ówczesny wójt gminy.

Znaczącym atutem uwiarygodniającym badania Autorki okazał się dostęp do wszystkich wydanych numerów „Ścierniska”, co nie zawsze jest oczywiste. Brak kompletów roczników z tego segmentu prasy wpływa na fakt, że medioznawcy na ogół nie opracowują monografii poszczególnych tytułów tego segmentu prasy.

Można się zgodzić z Autorką, że „periodyk był stymulatorem komunikacji lokalnej, ale jednocześnie globalnej, do czego w znacznym stopniu przyczynili się tworzący je nauczyciele, co wpisywało się w ogólnokrajowy trend, a na co niejednokrotnie wskazywali badacze zajmujący się prasą lokalną”. Poza tym kształtował i odtwarzał całokształt życia środowiska w jego dynamicznej, zmieniającej się postaci. Swoim działaniem redakcja wpisywała się w rozwój życia społeczno-obywatelskiego, kulturalnego, gospodarczego regionu, dążąc do poznania i zrozumienia istotnych cech otoczenia, jego przeszłości i czasów współczesnych. Autorka wspominała również o przejawach zainteresowania pismem społeczeństwa lokalnego, a także kontakcie z czytelnikami.

Jolanta Chwastyk-Kowalczyk przytoczyła hasła reklamowe zamieszczane w periodyku, zachęcające mieszkańców gminy do sięgania po „Ściernisko” (s. 18). Redakcja starała się nawiązać kontakt z czytelnikami, pisząc np.

Bardzo nam zależy, aby to była gazeta czytana przez jak największą ilość osób i żeby każdy czytelnik znalazł w niej coś dla siebie. Być może są tematy, o których nie chcecie Państwo czytać, albo takie, o których jeszcze nie pisaliśmy (s. 19).

Autorka dokonała syntezy roli oraz funkcji, jakie pismo spełniało w społeczności lokalnej, do której było adresowane. Periodyk integrował środowisko lokalne, kontrolował lokalne władze, promował inicjatywy, kształtował opinię społeczną, promował i edukował w kwestiach ekonomiczno-gospodarczych, a także wspierał lokalną kulturę. Pełnił zatem w gminnej społeczności funkcję informacyjną, kulturotwórczą, edukacyjną, kreatywną, emotywną, czyli wyrażającą emocje i postawy oraz integrującą.

Tym, co stanowiło specyfikę „Ścierniska” wydawanego w gminie Dygowo, był fakt, że redakcja pisma kształtowała i wyrabiała przywiązanie do tego konkretnego regionu Pomorza Środkowego. Zdecydowanie wyrażała, kształtowała tożsamość i podmiotowość miejscowej społeczności. Jolanta Chwastyk-Kowalczyk wykazała, że dzięki treściom publikowanym w piśmie wystąpił wzrost zaangażowania obywatelskiego czytelników oraz jak informacje przekazywane wprost przez władze samorządowe mogą aktywizować mieszkańców. Lepsza komunikacja wspiera przecież budowanie świadomości lokalnej, zachęca do udziału w konsultacjach społecznych, wyborach i innych działaniach wspólnotowych.

Jolanta Chwastyk-Kowalczyk sama wychowała się na pograniczu kultur — na Ziemi Lubuskiej (zob. publikacja jej autorstwa *„Pro Libris. Lubuskie czasopismo społeczno-kulturalne” (2001–2021)*) i w pełni rozumie, jak lokalna prasa oddziałuje na integrację najbliższego środowiska.

Autorka na podstawie lektury kolejnych numerów „Ścierniska” ukazała oddolne próby budowania demokracji, uzasadniając tezę „myśl globalnie, działaj lokalnie”. Udowodniła, że periodyk dobrze się wywiązał z podjętego przez redakcję zadania,

pełniąc funkcję informacyjną i kształtującą postawy bez względu na napotymane trudności. Zwróciła uwagę na spektrum panujących poglądów, starania redakcji w kształtowaniu opinii społecznej, tożsamość i podmiotowość gminy oraz nabywanie obywatelskich kompetencji po przemianach 1989 r.

Poza wnikliwym potraktowaniem zawartości treściowej pisma Autorka podała szereg informacji uzyskanych dzięki rozmowom z dr. Andrzejem Chludzińskim, zaangażowanym w powstanie i wydawanie „Ścierniska”, jego redaktorem naczelnym. Daje to pełny obraz omawianego periodyku. Liczne cytaty pochodzące z łamów pisma są trafnie wplecione w tok narracji, ubarwiając go i dokumentując celniejsze spostrzeżenia i oceny Autorki.

Publikacja Jolanty Chwastyk-Kowalczyk została wzbogacona o materiał ilustracyjny: barwne skany co ciekawszych okładek pisma oraz reprodukcje dokumentów związanych z jego funkcjonowaniem.

W *Zakończeniu* zawarte są wnioski; znajdujemy też spostrzeżenie Autorki, że omówione czasopismo jest „lustrem codzienności gminy”, oraz uzasadnienie, w jakim stopniu wpłynęło na kształtowanie się tożsamości lokalnego społeczeństwa. Bibliografia obejmuje szereg pozycji dotyczących prasy lokalnej, a także jej szerokiego kontekstu. Publikacja zawiera również indeks osób, a także streszczenie oraz biogram Autorki i spis jej publikacji książkowych. Przekładu streszczenia na język angielski dokonał Lars Magnus Astor.

Potencjalny krąg odbiorców publikacji Jolanty Chwastyk-Kowalczyk mogą stanowić nie tylko mieszkańcy gminy Dygowo i okolic, zapoznając się z tym, jak wyglądała ich lokalna historia ukazana na łamach sześćdziesięciu czterech wydanych w latach 1990–1996 numerów „Ścierniska” — trybuny lokalnej społeczności. Opracowanie stanowi także cenną pozycję bibliograficzną, przydatną do badań medioznawczych, socjologicznych czy kulturoznawczych dotyczących początków prasy regionalnej po roku 1989.